

Na een algemene inleiding, waarin het belang van de verkeerssignalisatie voor de stroomlijning en de veiligheid van het verkeer wordt toegelicht, en na een overzicht van de desbetreffende wettelijke en reglementaire bepalingen, volgt een zeer systematische uiteenzetting van de in de wegcode onderscheiden categorieën van verkeerstekens: de verkeerslichten, de verkeersborden en de wegmarkeringen. De auteur beperkt er zich niet toe de betekenis van de verkeerstekens toe te lichten; bij elk van de verkeerstekens wordt aandacht besteed aan de plaatsingsvoorwaarden, hetgeen dit werk onmiddellijk bruikbaar maakt voor eenieder die verantwoordelijkheid draagt in de organisatie van het wegverkeer, terwijl tenslotte ook bij elk verkeersteken de relatie met andere verkeerstekens wordt blootgelegd. In een laatste onderdeel van het boek wordt aandacht besteed aan de problematiek van de signalisatie van werken en verkeersbelemmeringen.

Dit werk is onbetwistbaar een belangrijk instrument voor eenieder die verantwoordelijkheid draagt voor de verkeerssignalisatie en méér bepaald voor de plaatsing ervan. Alhoewel diegenen die belast zijn met de controle op de naleving van de wegverkeersreglementering met vrucht dit werk zullen consulteren, dat uitmunt door zijn helderheid en betrouwbaarheid, zou de bruikbaarheid van dit werk voor deze categorie van gebruikers gevoelig hoger liggen, mocht de auteur ook systematisch de wettelijke en reglementaire bepalingen hebben aangeduid die de besproken verkeerssignalisaties relevant maken voor het verkeersstrafrecht. Daardoor zou dit werk ook een universeler praktisch karakter krijgen en het belangwekkender maken én voor de 'gewone' rechtspractici, én voor de 'gewone' weggebruikers, die méér met de geboden en de verboden geconfronteerd worden die in 'geplaatste' verkeerssignalisatie besloten liggen, dan met de problematiek van 'te plaatsen' verkeerssignalisatie. Deze laatste bedenking doet evenwel niets af aan onze waardering voor dit werk, in het perspectief van de bevordering van de verkeersveiligheid. Zoals R. Poté in zijn inleiding op dit werk terecht schreef is dit geen werk om in de bibliotheek te staan, maar een werkinstrument voor dagelijks gebruik.

Lieven Dupont

Revue Interdisciplinaire d'Etudes Juridiques, 1982/8 Jalons pour une épistémologie de la recherche interdisciplinaire en droit, Brussel, 198 p.

Op 3 april 1981 heeft het 'Séminaire interdisciplinaire d'études juridiques' (Brussel) een studiedag georganiseerd over mogelijkheden, moeilijkheden en wenselijkheid van interdisciplinariteit in de studie van het recht. Vertrokken werk van een tekst van François Ost, *Questions méthodologiques à propos de la recherche interdisciplinaire en droit*, inmiddels gepubliceerd in het tijdschrift dat door het seminarie wordt uitgegeven (1981/6). Het hier voorgestelde nummer van de R.I.E.J. bundelt de bijdragen. Het is natuurlijk onmogelijk alle artikels samen te vatten en te commentariëren; ik zal mijn bespreking beperken tot het ziftten van de strikt *epistemologische* problematiek van het interdisciplinair onderzoek uit zes van de negen opgenomen teksten.

Verschillende auteurs analyseren de *bestaande* verhoudingen tussen de menswetenschappen, in de eerste plaats de sociologie en de rechtswetenschap. Uit hun descriptie van de relaties tussen juridische sociologie en recht (J. Com-

maille, Ph. Robert), tussen publiek recht, politieke sociologie en administratieve wetenschappen (J.-L. De Brouwer/H. Dumont) en van de praktijk van de theoretische reflexie binnen het R.I.E.J. (A. Lagneau-Deville) blijkt een feitelijk overwicht van de rechtswetenschap. Deze beslist met wie zij zaken zal doen en weegt de waarde van haar gesprekspartners aan hun nut. De menswetenschappen 'dienen'. Zo is b.v. de juridische sociologie 'nuttig' omdat zij de afstand tussen de juridische en de sociale norm meet: de onmiddellijke – sociale – context van het recht wordt zo geformuleerd en hanteerbaar gemaakt. Het beroep op de sociologie wordt niet ingegeven door een theoretische noodzaak, maar is figuur van een specifieke, historische en dus niet-noodzakelijke constellatie: de erosie van de dogmatische fundering van de rechtsnorm en de wil deze te vervangen of te ondersteunen door legitimatie op basis van een sociale consensus (Commaille). De rechtswetenschappelijke tweedeling privaat versus publiek recht, en binnen deze laatste tussen constitutioneel en administratief recht wordt als articulatie van de geleding van werkelijkheid aan de politieke sociologie en de administratieve wetenschappen opgedrongen. Deze 'gesprekspartners' van de rechtswetenschap construeren hun studieobject niet, zoals een (mens)wetenschap betaamt, met behulp van een theoretisch apparaat, maar ontvangen het geprefereerd van buitenaf. Zij worden door de rechtswetenschap in een afhankelijkheidsverhouding geplaatst (De Brouwer/Dumont).

Uit de artikelen blijkt verder dat wanneer men voor de bestaande overheersing een alternatief wil uitwerken – en dus meer wil dan bijkomende of betere spelregels uitvinden voor het aan de gang zijnde gesprek – op het theoretisch plan waarop een dergelijk alternatief nu eenmaal moet geformuleerd worden, enorme *kentheoretische* moeilijkheden opduiken. Deze hebben hoofdzakelijk hiermee te maken: de verhouding onderzoek-object kan nooit terzelfdertijd een communicatierelatie zijn. Een onderzoeker die niet *over* maar *met* zijn studieobject wil spreken vertoebelt onvermijdelijk het kritisch, gecontroleerd, geëxpliciteerd, en dus: het wetenschappelijk karakter van zijn benadering. Wat toegepast dit inhoudt: men kan niet het recht en/of de rechtswetenschap als object (extern) benaderen, en *terzelfdertijd* de bepaling van dat onderzoeksobject en de limieten van de behandeling overnemen van het (intern) perspectief van de (dogmatische) rechtswetenschap. De voorwaarde voor 'zuiver' interdisciplinair onderzoek, nl. de gelijke uitwendigheid van de betrokken disciplines aan het object is niet vervuld wanneer één van de disciplines een geprevilegieerde relatie met het object opeist of zelfs – wat bij de dogmatische rechtstheorie het geval is – ertoe neigt met het object te fusioneren.

De tekst van J.-F. Perrin legt zeer duidelijk deze epistemologische complicaties bloot. Vanuit kentheoretisch perspectief is zijn bijdrage de belangrijkste van de bundel. Perrin werkt de gedachte dat 'le regard externe' en 'le regard interne' niet optelbaar zijn breed uit; hij behandelt de problematiek *als theoretisch probleem* op dusdanige wijze dat meteen de feitelijke moeilijkheid rechtstheorie en menswetenschappen als evenwaardige partners te laten spreken verhelderd wordt. Chr. Debuyst behandelt, evenals Perrin, de interdisciplinariteit als een theoretisch probleem. Wat hij schrijft is licht en interessant, maar niet rechtstreeks voor interdisciplinair onderzoek van of in het recht. Hij bepaalt interdisciplinariteit als de openheid om, bij systematische verstoring door variabelen die binnen het gekozen theoretisch kader constant geacht worden (b.v. sociolo-

gische factoren bij psychologisch persoonlijkheidsonderzoek), belendende disciplines die de storende variabelen tot eigenlijk onderzoeksdomen hebben, in het onderzoek te betrekken. De omschrijving van Debuyst veronderstelt evenwel dat de betrokken disciplines een gemeenschappelijk empirisch object hebben dat hen gelijkelijk uitwendig is; dit is het geval bij de interdisciplinaire benadering binnen de geschiedeniswetenschap of de criminologie, maar niet voor het recht.

Naast de genoemde zes artikelen hebben nog drie teksten een plaats gevonden in dit themanummer. M. Coddens valt vanuit de psycho-analyse, en aan de hand van een case-study het gebruik van de klassieke psychologie in de criminologie aan; G. Kellens stelt enkele bladzijden voor uit Bianchi's *Basismodellen in de kriminologie*, waarvan de Franse vertaling wordt voorbereid; M.-F. Rigaux schrijft over de eisen die het groeiend gebruik van de menswetenschappen in de rechtsstudie aan de opleiding van juristen stelt.

Bart Verschaffel

Studiecentrum voor Jeugdmisdadigheid, Rechten en plichten van jongeren, Colloquium georganiseerd door het S.C.J.M. Kortrijk 20-21 maart 1980, Brussel, 1980, 244 p.

Deze uitgave is de neerslag van een colloquium georganiseerd door het Studiecentrum voor Jeugdmisdadigheid 20-21 maart 1980 in Kortrijk.

Opzet van deze studiedag is een kritische doorlichting van het opvoedingsgebeuren en het rechtsstatuut van de jongere in onze samenleving. Een aantal sprekers-deskundigen leiden de materie in, waarna het publiek uitgenodigd wordt tot discussie via deelname aan onderscheiden werkgroepen.

De eerste spreker M. Traas (Gemeentelijke Universiteit en Sociale Akademie, Amsterdam) stelt 'Rechten en plichten van jongeren' in de ruimere context van de maatschappelijke evolutie. Als sfeerschepping op een tweedaags colloquium mogelijk zinvol, als artikel in een boek te algemeen en te lang uitgesponnen.

In haar pleidooi voor een jeugdrecht in plaats van een jeugdbeschermingsrecht, merkt G. De Bock (Hoogleraar R. U. G.) op dat de aankondiging gedaan in de voorbereidende werkzaamheden van de wet van 8 april 1965, m.n. dat de jeugdige als rechtssubject, drager van rechten, erkend wordt, een fictie is. Een jeugdrecht sluit nochtans een jeugdbeschermingsrecht niet uit. Zo pleit De Bock voor minderjarigheid tot 18 jaar met toekenning van bepaalde diverse rechten vanaf bepaalde diverse leeftijden, voor handelingsbekwaamheid tenzij waar nodig blijkt voor de jongere te handelen, voor de mogelijkheid specifieke straffen te voorzien, voor een experimenteerruimte voor jongeren. We verdwalen soms in detailopmerkingen, missen een overzichtelijk en coherent geheel.

De toespraak van De Bock is moeilijk leesbaar ingevolge de schematische weergave ervan. De tekst van C. Wingender (Info-Jeugd Nationaal, Gent) is vlotter geschreven. We vinden er ook een duidelijker stellingname in. Wingender behandelt uitvoerig de verschillende voorstellen die in Nederland ter tafel liggen (minderjarigheid afschaffen, geleidelijke meerderjarigheid) met de resp. pro's en contra's.

A. De Nauw en M. Chatel, beiden docerend aan de V.U.B., behandelen